

~ ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ ~

УДК 336.71(477)

DOI:10.32680/2409-9260-2021-1-2-278-279-12-18

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ
БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Антонюк О.І., аспірантка кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: alena.antonyuk1978@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4363-3273

Анотація. У статті розглянуто основні положення та роль достатності капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України. Метою статі є розвиток існуючих та розробка нових науково-методичних підходів до визначення достатнього рівня капіталу банків з урахуванням циклічності фінансово-економічних відносин. У статті розглянуто функції, який повинен виконувати капітал банків, що забезпечує його достатність, а саме захисну, оперативну та регуляторну. У статті зроблено аналіз сучасних тенденцій забезпечення достатності капіталу банків. Зроблено висновок про те, що рівень достатності капіталу банків хоча і знаходиться в межах нормативного значення, але має тенденцію до зменшення. Це викликано високим рівнем збитків, що отримують банки та зростанням простроченої кредитної заборгованості, яка призводить до збільшення обсягів резервів для покриття кредитного ризику. Автором обґрунтовано, що сучасні умови розвитку банківського бізнесу вимагають використання ринкових механізмів, які дозволяють власними зусиллями нарощувати капітал банків.

Ключові слова: достатність капіталу, банки, ліквідність, базельські принципи, контрциклічний буфер капіталу, злиття та поглинання.

MODERN TOOLS FOR ASSESSING BANK CAPITAL SUFFICIENCY

Antonyuk Olena, Postgraduate Student, Postgraduate student of The Department of Banking, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine
e-mail: alena.antonyuk1978@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4363-3273

Abstract. The purpose of the paper is to development of existing and development of new scientific and methodological approaches to defining sufficient capital for banks considering the cyclical financial and economic relations. Having generalized scientific results, the author determines that the main element of sustainable development banks favor the formation of sufficient capital to provide cover risks in banks and perform their basic functions - transformation, emission. Transformational function is the basis for the formation of a sufficient level of bank capital. The article analyzes the main features that should carry the capital of banks, providing its adequacy, namely: protective, operational and regulatory. The author has concluded the analysis of the evolution of approaches to assessing the capital adequacy of the bank. The author had concluded that they are close to international standards. The article analyzes current trends ensure capital adequacy of Ukrainian banks. It is concluded that the capital adequacy of banks although it is within the standard value, but tends to decrease. This is due to high losses to banks and growth of outstanding credit debt, which leads to the increase in reserves to cover credit risk. The author has substantiated that modern conditions of banking requires the use of market mechanisms that allow their own efforts to increase banks' capital. The author has formed the main directions of ensuring sufficient capital for banks. They charged: the further transformation of the Basel III standards that enhance the quality requirements for filling the bank capital due to real assets; creation of a countercyclical capital buffers designed to cover losses arising in periods of financial and economic turmoil; establish market rules and regulations mergers and acquisitions of banks.

Key words: capital adequacy, banks, liquidity, Basel principles countercyclical buffer capital, mergers and acquisitions.

JEL Classification: E42, G20, G21

Постановка проблеми. Банківський капітал за усі часи існування банківництва, виступав одним із головних індикаторів надійності та платоспроможності. Особливо це відчувається під час розгортання фінансових криз, що спонукає світову фінансову спільноту до перегляду методичного інструментарію оцінювання достатності банківського капіталу.

Основним елементом забезпечення стабільного розвитку банків виступає формування достатнього обсягу капіталу, який би забезпечував покриття ризиків у діяльності банків та виконання ними їх основних функцій – трансформаційної, емісійної. Саме через виконання трансформаційної функції банки мають можливість формувати достатній рівень власного капіталу [1, с. 74]. Тому виникає потреба в пошуку ефективних інструментів оцінювання достатності банківського капіталу, які б були актуальними за різних умов функціонування

банківництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінювання достатності банківського капіталу присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: теоретичним основам визначення достатності капіталу банків та функціям, що він виконує присвячені наукові праці І. Дульскої [2], О. Момот [3]; дослідженню впливу фінансової кризи на достатність банківського капіталу присвячені наукові праці Дж. Алдера [4], А. Демірінг-Кунта [5]; імплементації міжнародних стандартів регулювання банківського капіталу присвячено дослідження М. Зверькова [6], В. Коваленко, С. Шелудько [7], С. Науменкової, В. Міщенко [8] та багатьох інших.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого дослідження потребує питання пошуку ефективних інструментів оцінки та управління банківським капіталом за для забезпечення надійності та стабільності функціонування банків України.

Мета дослідження полягає в аналізі методичного інструментарію оцінювання банківського капіталу.

Основний матеріал. Достатність капіталу банків можна оцінювати через його спроможність виконувати основні властиві для нього функції, які відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначаються як захисна, оперативна та регулятивна [9]. Додаткові функції, які виконує банківський капітал запропоновано Дульскою В.І., а саме, виокремлено поточні функції (страхову функцію для коштів вкладників і кредиторів, інвестиційну, інноваційну, гарантійну, контрольну, нормативну, функцію дохідності, оціночну, координуючу) та стратегічні функції (індикативну, мобілізаційну, комунікаційну, стимулюючу) [2, с. 126-128].

З позиції науково-видового подання банківського капіталу заслуговує на увагу дослідження, яке проведене Момот О.М. У праведному дослідженні пропонується удосконалена класифікація банківського капіталу та наголошується на тому, що дана класифікація потребує удосконалення науково-методичного підґрунтя щодо оцінювання саме складових банківського капіталу. Дана класифікація представлена такими складовими банківського капіталу: за формою власності (приватний, колективний, державний, міжнародних організацій, інших держав, юридичних осіб іноземних держав); за джерелами формування (власний, залучений, позичений, гібридний); за призначенням (регулятивний, економічний, ризик-капітал, консервований, контрциклічний, системний); за рівнем аналізу (мікро-економічний, мезо-економічний, національний, транснаціональний, глобальний); за задіяністю у банківській діяльності (активізований, іммобілізований, потенційний) [3, с. 183].

З огляду на поставлену мету наукової статті, в першу чергу слід розглянути основні аспекти міжнародних стандартів регулювання банківського капіталу (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика основних міжнародних стандартів регулювання банківського капіталу

Назва	Документ	Мета
Базель I	«Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу» (BCBS, 1988)	Забезпечення достатності капіталу для покриття ризиків; вирівнювання конкурентних умов між міжнародними банками; сприяння порівнянню позицій капіталу банків
Базель II	Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу» (BCBS, 2004)	Встановлення мінімальних вимог до капіталу; саморегулювання та ринкова дисципліна; підвищення інформаційної прозорості
Базель III	«Базель III: глобальна нормативно-правова база для більш стійких банків та банківських систем» (BCBS, 2010)	Звуження статей, які враховуються при розрахунку капіталу (зменшення використання гібридних боргових інструментів, що виконуються у складі капіталу) та за рахунок збільшення необхідних нормативів достатності капіталу.
Базель IV	«Завершення Базель III 2017»	Запровадження стандартизованого підходу до оцінювання операційного ризику та кредитного ризику певних експозицій; встановлення надбудови коефіцієнту кредитного плеча для G-SIB; встановлення нових вимог до мінімального рівня капіталу

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [6-8]

Епідемія Covid-19, поставила нові виклики перед міжнародною банківською спільнотою. Тому, Базельський комітет з банківського нагляду прийняв заходи, які повинні «визволити операційні можливості для банків та наглядових органів, оскільки вони реагують на економічні результати Covid-19» (BCBS, 2020) [10]. Зокрема, запровадження Базель IV було відкладено на один рік, до початку 2023 р.

Національний банк України на постійній основі відслідковує та запроваджує міжнародні рекомендації щодо визначення та оцінювання достатності капіталу. Так, ним у 2020 р. розроблено план впровадження нових регулятивних вимог щодо капіталу банків. Зазначені зміни у плані ґрунтуються на міжнародних стандартах регулювання діяльності банків, визначених Базельським комітетом та директивами ЄС. Зазначені вимоги в першу чергу зосереджені на забезпеченні достатнього рівня капіталу та ліквідності (рис. 1).

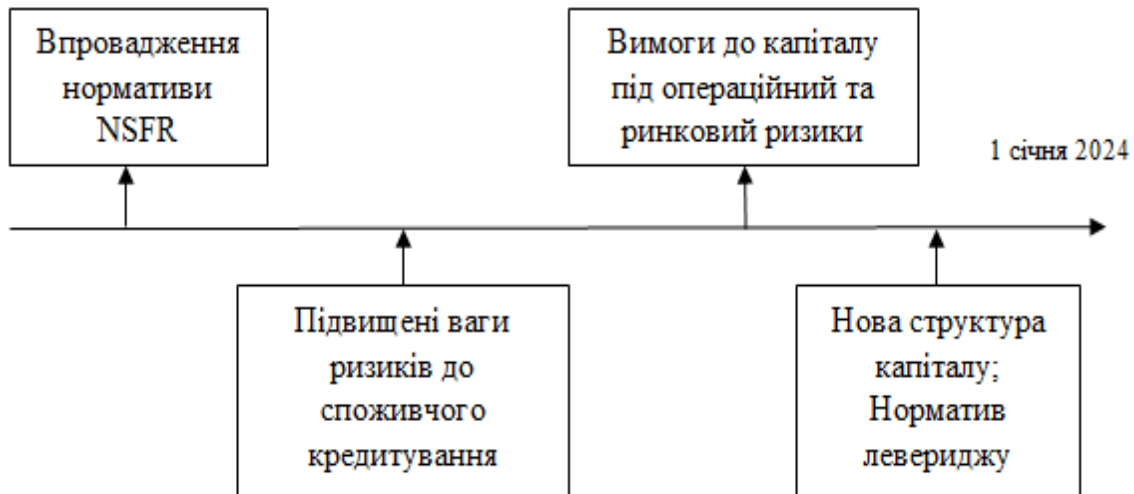

Рис. 1 План впровадження регулятивних вимог до 2024 р.

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [11]

Розглянемо більш детально представлені регулюючі вимоги.

Перший етап. З 1 січня 2021 року – запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR). На сьогодні в Україні вже запроваджено коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR), що замінив національні нормативи ліквідності Н4 та Н5. Новий норматив NSFR стимулюватиме банки покладатися на стабільніші та довші за строками джерела фондування.

Другий етап. У IV кварталі 2020 – I кварталі 2021 року – визначення строків активації буфера консервації капіталу та буфера системної важливості. Запровадження вимог щодо формування цих буферів капіталу було тимчасово зупинене в березні 2020 року через розгортання коронакризи. Це дало змогу банкам спрямувати створений запас капіталу на поглинання збитків та підтримку кредитування економіки.

Третій етап. Запровадження у другій половині 2021 р. та передбачає:

- підвищення ваг ризику для незабезпечених споживчих кредитів до 150%.

- початок імплементації вимог щодо запровадження процесів ICAAP/ILAAP (оцінка достатності внутрішнього капіталу та внутрішньої ліквідності) стане підсумковим кроком у введенні нових стандартів організації системи управління ризиками в банках.

З 1 січня 2022 р. – запровадження мінімальних вимог щодо покриття капіталом операційного та ринкового ризиків.

Четвертий етап. Із 2024 року – приведення структури капіталу банків у відповідність до міжнародних стандартів. Будуть запроваджені:

- трирівнева структура капіталу (основний капітал 1 рівня, додатковий капітал 1 рівня та капітал 2 рівня);

- нові вимоги до складових капіталу та порядку вирахувань із капіталу;

- додаткові «пруденційні фільтри», спрямовані на очищення капіталу від складових, які по суті не здатні поглинати збитки та не забезпечують фінансову стійкість банку;

- запровадження коефіцієнту левериджу, який встановлює вимоги до достатності капіталу залежно від загального обсягу активів (без застосування коефіцієнтів зважування на ризик).

Сучасні інструменти оцінювання достатності капіталу регламентуються Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків України» [12]. Відповідно до неї, на сьогодні діють такі нормативи, які визначають достатність капіталу:

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) має становити 200 млн грн;

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) – не менше 10 %;
 Норматив достатності основного капіталу (Н3) – не менше 7 %;
 Буфер запасу (консервації) капіталу в розмірі 2,5 відсотка (банк формує буфери капіталу понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (Н3)).

Проаналізуємо виконання представлених вище нормативів, які визначають достатність банківського капіталу (рис. 1).

Як свідчать дані представлені на рисунку 1, норматив достатності капіталу банків у 2020 році вище за нормативне значення, та спостерігається поступове його зростання у порівнянні з попередніми роками, і на сьогодні він перевищив рівень 2010 року. Також слід відмітити позитивну тенденцію зростання рентабельності капіталу банків України, що свідчить про відновлення довіри до банків з боку споживачів банківських послуг в умовах карантинних обмежень, викликаних Covid-19. За аналізований період зменшується частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, яка у 2020 р. у порівнянні з 2010 р. скоротилася на 12,5 %.

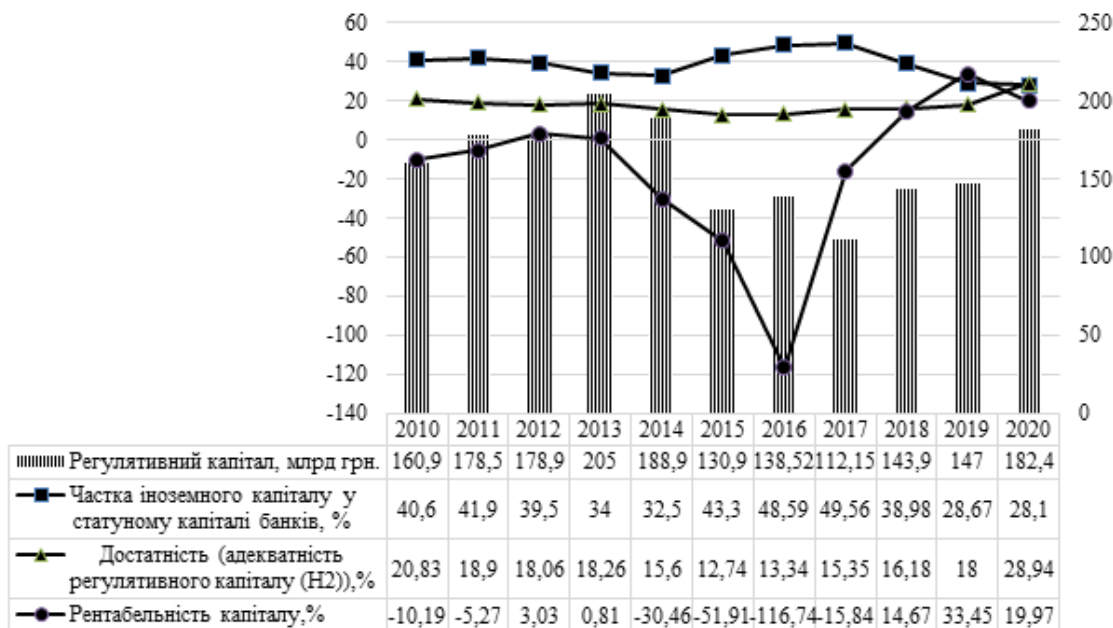

Рис. 1 Динаміка показників, що характеризують достатність капіталу банків України за період з 2010 по 2020 рр.

Джерело: розраховано автором за матеріалами [13]

Також слід звернути увагу на досягнутий банками рівень рентабельності банківського капіталу, який у 2020 р. хоча і знизився у порівнянні з попереднім роком на 13,48 %, але свідчить про спроможність банків направляти частину отриманого прибутку на власну до-капіталізацію. За підсумками 2020 р. виявлено ТОП 10 найбільш прибуткових та збиткових банків України (табл. 2).

Таблиця 2

ТОП 10 найбільш прибуткових та збиткових банків України у 2020 р.

Прибуткові банки		Збиткові банки	
Банки	Прибуток до оподаткування, млн грн	Банки	Збиток до оподаткування, тис грн
ПриватБанк	22847507	Укресімбанк	3173043
Ощадбанк	4798503	Проміінвестбанк	671336
Райфайзен Банк Аваль	4197230	Правекс Банк	147810
ПУМБ	2805482	БТА Банк	81026
ОТП Банк	2147070	Юнекс Банк	28069

Укрсіббанк	1443335	Український банк реконструкції розвитку	14771
Сіті Банк	1319515	Оксі Банк	11786
Crédit Agricole	984115	Банк Траст-Капітал	6204
Альфа-банк	872785	АП Банк	5735
Укргазбанк	864479	Альпарі Банк	5403

Джерело: розраховано автором за матеріалами [13]

За питомою вагою найбільша частка власного капіталу банків зосереджена у банках з державною формою власності, та яка складає станом на 01.01.2021 р. – 44,94 %, друге місце посідають банки іноземних груп – 36,86 % відповідно (рис. 2).

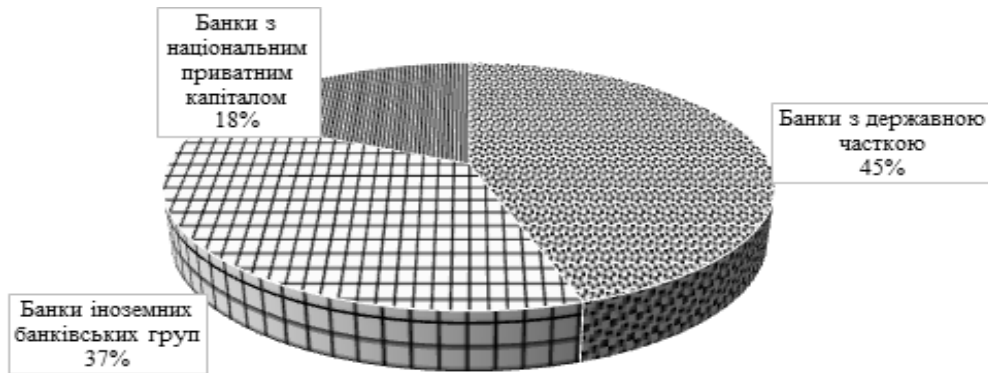

Рис. 2. Питома вага власного капіталу за групами банків станом на 01.01.2021

Джерело: розраховано автором за матеріалами [13]

Можна відмітити, що банки з державною власністю поступово зміцнюють власні позиції. Даний факт свідчить про трансформацію системно важливих банків у державні та домінування останніх відносно приватних банків.

Достатність капіталу банків залежить від якості їх активів. Банки мають суттєві частки проблемних активів, що потребує системного рішення проблеми їх якості, зокрема це стосується зростаючої частки простроченої заборгованості, що викликає процес збільшення резервів на покриття кредитного ризику (рис. 3).

Кредитна активність банків залишається достатньо низькою, що обумовлено обмеженим колом надійних позичальників, високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку та високою вартістю кредитного ресурсу.

Рис. 3. Динаміка наданих кредитів та частки простроченої заборгованості у загальній сумі кредитів за період з 2010 по 2020 рр.

Джерело: розраховано автором за матеріалами [13]

Таким чином, можемо стверджувати, що на сьогодні банківська система не має фундаменту для сталого розвитку, має малу базу заощаджень домогосподарств, кредитування має значну тенденцію до скорочення, джерела нарощування капіталу обмежені.

Висновки. Забезпечення достатнього рівня капіталу банків неможливе тільки за рахунок підвищення пруденційних норм. Сучасні умови розвитку банківського бізнесу вимагають використання ринкових механізмів, які дозволяють власними зусиллями нарощувати капітал банків. Це стимулюватиме банки до проведення зваженої кредитної політики та забезпечення покриття капіталом ризиків, притаманних сегменту незабезпеченого споживчого кредитування. Також це захистить сектор від накопичення системних ризиків, що сприятиме збереженню фінансової стабільності.

Запровадження оцінки достатності внутрішнього капіталу та внутрішньої ліквідності сприятиме створенню ефективних процесів планування та управління капіталом, що мають забезпечити достатність капіталу та ліквідність банків на рівні, необхідному для їх стійкості як у звичайних, так і в стресових ситуаціях.

Покриття капіталом операційного та ринкового ризиків вже понад 15 років є усталеною практикою в європейських країнах, а криза, що розгорнулася на тлі пандемії COVID-19, підтвердила необхідність запровадження таких вимог для українських банків. Проте, з огляду на незначний обсяг торгової книги банків, вимоги про покриття капіталом ринкового ризику несуттєво вплинуть на показники достатності капіталу.

Він посилить вже наявні вимоги, стане завершальним етапом формування цілісної системи вимог до достатності капіталу банків та забезпечить її уніфікацію з європейськими підходами. В умовах цифрової трансформації економіки, банкам за доцільне більше уваги приділяти операційному ризику та методичному інструментарію його оцінки. Особливо це стосується системно важливих банків, відносно яких діють посилені вимоги щодо нормативного значення достатності основного капіталу та нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента.

Державна політика в Україні має зосередитись на пріоритетному стимулюванні злиття і поглинання банків, а саме: витіснення з ринку неефективних банків за рахунок злиття і поглинання; забезпечення достатньої кількості позитивних ефектів угод злиття і поглинання на всіх етапах економічного циклу, як на етапах спаду, так і зростання; дотримання послідовної антимонопольної політики при регламентації процесу злиття і поглинання банків; активізація використання при угодах злиття і поглинання спільних підприємств та інших об'єднань банківських груп. Зазначене, і є предметом подальших досліджень із зазначеної проблематики.

Список літератури

1. Коваленко В. В. Достатність капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України. Стратегічні пріоритети. 2017. № 2. С. 73-80.
2. Дульська В. І. Власний банківський капітал, його функції та складові. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2016. № 3 (53). Ч. 3. С. 127-130.
3. Момот О.М. До питання науково-видового подання банківського капіталу. Науковий вісник Ужгородського Університету. 2018. Вип. 2 (52). С. 178-185. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2\(52\).178-185](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2(52).178-185).
4. Adler G., Tovar C, Camilo E. Does Central Bank Capital Matter for Monetary Policy? IMF Working Paper. 2012. WP/12/60. 20 p.
5. Demirguc-Kunt A., Detragiache E., O. Merrouche O. Bank Capital: Lessons from the Financial Crisis. IMF Working Paper. 2010. WP/10/286. 35 p.
6. Зверяков М. І., Коваленко В.В. Банківський капітал: вимоги Базеля III. Фінанси України. 2011. № 6. С. 13-23.
7. Kovalenko V., Sheludko S., Radova N., Murshudli F., Gonchar K. International standarts for bank capital regulation. Financial and credit activities: problems of theory and practice. 2021. № 1 (36). С. 35-45.
8. Науменкова С.В., Міщенко В.І., Міщенко С.В. Макроекономічні аспекти оцінювання достатності капіталу банків України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 2. С. 4-16.
9. Про банки і банківську діяльність: Закон України, прийнятий Верховною радою України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. (Дата звернення 12.03.2021).
10. Governors and Heads of Supervision announce deferral of Basel III implementation to increase operational capacity of banks and supervisors to respond to Covid-19. BCBS Press Release. 2020. March 27. URL: <https://www.bis.org/press/p200327.htm>.
11. Оновлено план упровадження регуляцій для банків у 2021–2024 роках. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-plan-uprovadjennya-regulyatsiy->

dlya-bankiv-u-2021-2024-rokah (Дата звернення 12.03.2021).

12. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

13. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> (Дата звернення 15.03.2021).

References

1. Kovalenko, V.V. (2017) Sufficiency of capital in ensuring the stable development of Ukrainian banks, *Stratehichni priorityty*, 2, 73–80 [In Ukrainian].

2. Dulcka, V.I. (2016) Own bank capital, its functions and components. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 3 (53), 3, 127-130 [In Ukrainian].

3. Momot, O.M. (2018). On the issue of scientific and specific presentation of bank capital. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Universytetu*, 2 (52), 178-185. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2\(52\).178-185](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2(52).178-185).

4. Adler G., Tovar C & Camilo E. (2012). Does Central Bank Capital Matter for Monetary Policy ? IMF Working Paper, WP/12/60, 20 p.

5. Demirguc-Kunt A., Detragiache E. & Merrouche O. (2010). Bank Capital: Lessons from the Financial Crisis, IMF Working Paper, WP/10/286, 35 p.

6. Zveryakov, M.I. & Kovalenko, V.V. (2011). Bank capital: the requirements of Basel III. *Finansy Ukrayiny*, 6, 3–23 [In Ukrainian].

7. Kovalenko, V., Sheludko, S., Radova, N., Murshudli, F. & Gonchar K. (2021). International standarts for bank capital regulation. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, 1 (36), 35-45.

8. Naumenkova, S.V., Mishchenko, V.I. & Mishchenko, S.V. (2017). Macroeconomic aspects of capital adequacy assessment of Ukrainian banks. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky*, 2, 4-16 [In Ukrainian].

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2000). On banks and banking activities: Law of Ukraine (Order No. 2121-III, December 7). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

10. Governors and Heads of Supervision announce deferral of Basel III implementation to increase operational capacity of banks and supervisors to respond to Covid-19 (2020). BCBS Press Release. March 27. Retrieved from <https://www.bis.org/press/p200327.htm>.

11. National Bank of Ukraine (2020). The regulation implementation plan for banks in 2021–2024 has been updated. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-plan-uprovadjennya-regulyatsiy-dlya-bankiv-u-2021-2024-rokah>.

12. National Bank of Ukraine (2001). On the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine (Order No. 368, August 28). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

13. National Bank of Ukraine (2021). Supervisory statistics. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4>.